

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

HORECZKI RÉKA

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei
kisvárosok esetében

BARANYAI NÓRA

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában

HAJDÚ ZOLTÁN

A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta
szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után

MÁRTON ZOLTÁN – RITTER KRISZTIÁN

A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és
vidékfejlesztési hatásainak elemzése

TŐZSÉR ANETT

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések
fejlődésére és a térségben élők identitására

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2023/ 1. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2023, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK	6
Horeczki Réka A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében	6 30
Baranyai Nóra Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában	
Hajdú Zoltán A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után	42
Márton Zoltán – Ritter Krisztián A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése	55
Tózsér Anett A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására	67
ABSZTRAKTOK	83

Tózsér Anett

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására

Kárpát-haza Szemle, 2023 (1), pp. 67–82., 85–86.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2023.1.05

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására

A matyóság a magyarság egyik legjellegzetesebb és legismertebb néprajzi csoportja. A matyó népi kultúra egyes elemei több mint száz éve reprezentálói a magyar népi műveltségnek. A matyók a 19. század második felében kivirágzó, paraszti öntudatot tükröző látványos, színes népviselete, erős történeti tudata és gazdag szokásvilága jól beleilleszkedett abba az idealizált képbe, amely alapján a népi kultúra egyes elemeit táji-történeti kötöttségeiből kiemelve nemzeti sajátosságként kezdték el kezelni, és szinte nemzeti szimbólummá emelték. A matyóság jó példája annak, hogyan emelkedik egy lokális kultúra idealizált nemzeti értéké. A matyó népművészetnek az UNESCO szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára és a hungarikum jegyzékbe való felvétele is az elődök és a ma élők kultúrájának magas szinten történő elismerését jelenti. Ezek a gesztusok tovább erősíthetik a közösség tagjainak identitástudatát. Az eredmények pedig növelik az elköteleződést a népművészet magas minőségű megtartása iránt. A tanulmányban arra kerestem a választ, hogy a matyó népművészet hogyan és milyen eszközökkel erősíti a településen élők identitását és milyen hatása van a települési és a térségi fejlődésre. A kutatási eredmények szerint az itt élők nagyrészt pozitívan viszonyulnak a matyó népművészethez. Erre utal a rendezvények látogatottsága is: a lokális értékeket felvonultató, népművészeti témájú fesztiválok, kiállítások, bemutatók a helybeliek nagyszámú részvételével zajlanak. A matyó népművészet-re épülő iparágak ugyanakkor jóval kevesebb munkahelyet biztosítanak napjainkban a Matyóföldön, mint évtizedekkel korábban, vagy akár száz évvel ezelőtt.

The Characteristics of Matyó Folk Art and its Impact on the Development of the Settlements in Matyóföld and the Identity of the People Living in the Region

The Matyó people are one of the most characteristic and well-known ethnographic groups of the Hungarians. Some elements of the Matyó folk culture have been representative of the Hungarian folk culture for more than a hundred years. The spectacular, colorful folk costumes, strong historical consciousness and rich customs of the Matyó people, which flourished in the second half of the 19th century and fit into the idealized image, according to which certain elements of folk culture, freed from their regional-historical ties, began to be treated as national features, and was raised almost as a national symbol. The Matyó people are a good example of how a local culture can become an idealized national value. The inclusion of Matyó folk art in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage and in the list of Hungaricums also means a high level of recognition of the culture of its predecessors as well of those living today. These prestigious distinctions can further strengthen the sense of identity of the community members which results in an increased commitment to maintain high quality folk art. In this study, I sought the answer how and by what means Matyó folk art strengthens the identity of the people living in the settlement and its impact on the development of the settlement and the region. According to the research results, the people living here have a largely positive attitude towards Matyó folk art. This is also indicated by the number of people attending events: festivals, exhibitions and presentations on folk art with local values are attended by a large number of locals. However, industries based on Matyó folk art

provide far fewer jobs in Matyó föld (Land of Matyó people)¹ today than they did decades ago or even a hundred years ago.

¹ Matyó is the name given to the population of Mezőkövesd, Tard and Szentistván. The three settlements located at the junction of the Bükk region and the Great Plain.

TÓZSÉR ANETT

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására

Bevezetés

„A matyóság a 18–19. században kialakult néprajzi csoport, elsősorban az Alföld és a hegyvidék találkozásánál fekvő mezőváros, Mezőkövesd népességét foglalja magában. A helyi hagyomány matyónak tartja a két szomszédos falu, Tard és Szentistván népét is. A három közösség kulturális arculatában azonban jelentős különbségek is mutatkoznak, miközben hasonló vonások ismerhetők fel a Bükkalja falvainak örökségével is.

A matyóság kulturális önazonosságát elsősorban Mezőkövesd hordozta” (MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET, 2010, 3. o.). „A matyó örökséget meghatározza a matyó néprajzi csoport ma is élő, jellegzetes stílusú, színes népművészete, egyedi viselete és katolikus vallásossága”. A matyóság sajátos népművészete a néprajzi csoport hagyományos népi kultúrájának, társadalmának, életformájának, több évszázados gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének eredményeként jött létre (SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MAGYARORSZÁGON).

„A 19. század végén alakult ki a matyók jellegzetes tarka, szabadrajzú, térkitöltő hímzése, amelyet lakástextileken, valamint vászon és bőr viseletükön egyaránt alkalmaznak. A számtalan motívum között

legjellegzetesebb a matyó rózsza. A karakteres matyó népviseletet ugyancsak nagy becsben tartják és ma is szívesen felöltik a különböző helyi közösségek tagjai a hagyományörző és az ünnepi rendezvényeken” (HUNGARIKUMOK GYŰJTEMÉNYE – MAGYAR ÉRTEKTÁR, SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MAGYARORSZÁGON).

A matyó népművészet kiemelkedő jelentőségét mutatja az is, hogy 2012 óta szerepel az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) által nyilvántartott, az emberiség szellemi kulturális örökségét összegyűjtő reprezentatív listán. A Hungarikum törvény erre vonatkozó III. 12. § (2) pontja alapján az érték a Hungarikum Bizottság 2013. január 31-i döntésével a Hungarikumok Gyűjteményébe is felkerült, úgynevezett „törvény általi hungarikumként” (HUNGARIKUMOK GYŰJTEMÉNYE – MAGYAR ÉRTEKTÁR, SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MAGYARORSZÁGON). Amellett, hogy a matyó népművészet formálója lehet a nemzeti identitásunknak is, jelentős szerepe van a települési örökségértékek megőrzésében, ezáltal pedig a helyi identitás erősítésében s nem utolsósorban a helyi szolgáltatások fejlesztésében. A matyó népművészet, a települési örökség megőrzése és hasznosítása számos közvetlen és közvetett haszonnal jár a vizsgált térség társadalmára és gazdaságára nézve. Hozzájárul többek között a közösségépítéshez,

a helyben történő munkahelyteremtéshez és -megőrzéshez, a hungarikumra épülő szolgáltatások fejlesztéséhez, a turizmus növekedéséhez, a helyi adóbevételek növekedéséhez.

A matyók öntudatosan vállalták és vállalják ma is a hovatarozásukat. Identitástudatuknak, hagyományaikhoz való érzelmi kötődésüknek több megnyilvánulása figyelhető meg mind személyes, mind társadalmi környezetükben. *Jelen kutatással arra kerestem a választ, hogy mi jellemzi a matyó népművészetet, és hogy az hogyan, milyen eszközökkel alakítja ma az itt élőkben a matyóságtudatot. Vizsgáltam továbbá azt is, hogy a matyó népművészetnek milyen hatása van a települési és a térségi munkahelyteremtésre, valamint a közösségépítésre.*

A matyó népművészetnek a települési identitásra gyakorolt hatásait vizsgálva *hipotézisként azt fogalmaztam meg, hogy a Matyóföldön élők büszkéek a matyóságukra, valamint hogy a települések vezetése is figyelmet fordít a matyó értékekre és sok helybéli megélhetését biztosítják a matyó népművészetre építve.*

A téma feldolgozásánál alapul vettem a matyó népművészet témában eddig megjelent írásokat. Szakirodalmi kutatásom kitért a matyók eredetére és matyó népművészetnek (a hímzés, a viselet és a szokások) a vizsgálatára. A matyó identitást vizsgáló témakörben hét interjúalannyal készült interjú válaszait használtam fel. Ők az alábbi interjúalanyok voltak: Tard polgármestere, a Mezőkövesdi Tourinform Iroda vezetője, a Matyó Kertbarát Egyesület elnöke, a Mezőkövesdi Művelődési Ház igazgatója, a Matyó Nagymama Klub vezetője, a mezőkövesdi református lelkész és a Galéria Vendégház tulajdonosa. A strukturált interjúk során, az interjúvázlatban előre meghatározott kérdésektől csak minimálisan tértem el. Ez lehetőséget biztosított az interjúalanyok válaszainak az összehasonlítására, illetve szintetizálására.

A kutatási célt vizsgáló, az alábbi kérdésekre kerestem a választ.

- Hogyan tudják tovább vinni ezt az örökséget? Ennek a mai életben való megjelenítését hogyan valósítják meg, illetve hogyan képzik el?
- Hogyan, milyen formában és hangsúlyokkal ismertetik meg a matyó népművészetet a fiatal generációkkal? Hogyan hagyományozzák át az értékeket a fiatalok számára?

- Hogyan valósul meg a hagyományos kultúra tovább élését elősegítő intézmények, civil szervezetek működtetése a településen? Milyen rendezvények segítik az örökségátadást?
- Milyen mértékben hat a matyó népművészet a települési és térségi munkahelyteremtésre, a vállalkozásokra és a civil szervezetekre, a közösségépítésre és a településfejlesztésre?
- Hogyan viszonyulnak az itt élők a matyó népművészethez? Milyen területeken érzékelhetők ezeket a viszonyulások?

A Matyóföld elnevezése

Egyik magyarázat szerint a Matyóföld elnevezése Mátyás királyhoz kötődik, mivel állítólag Mezőkövesden és a környékbeli településeken gyakori volt a Mátyás király neve után adott Mátyás keresztnév. Ennek a névnek egy becézett formája a Matyók, Matyó (HUNGARIKUMOK GYŰJTEMÉNYE – MAGYAR ÉRTÉKTÁR). Istvánffy Gyula megjegyezte, „hogy a Mátyás névnek a deminutív i képzővel ellátott alakjából, a Matyiból lett aztán a Zsuzsi Zsuzsó, a Kati Kató, a Pali Palkó, a Feri Ferkó mintájára a Matyó, amely név lassankint magára az egész mezőkövesdi népre alkalmaztatott” (ISTVÁNFFY, 1896, 456. o.). Mivel ezt sokat emlegették, ezért a környező települések lakói egyre inkább matyónak nevezték el az itt élőket.

A matyó névvel összefüggő fenti magyarázathoz hasonló álláspontot képviselt Györffy István is. A néprajzkutató felhívta a figyelmet arra, hogy az első leírás a matyókról először a Kassai Szókönyvben jelent meg (NAPKELET I., 1857), amely a matyók eredetéről ezt mondta: „Mezőkövesd, Szentistván és még Tard népes községekben egy tájszólás, -viselet, -szokás, -jellemvonás tekintetében mintegy különvált fajtát képez a magyar népnek. Nevöket Mátyás királytól vették, aki őket, Mezőkövesd lakosait több szabadsággal megajándékozta, sőt egy okmányt részökre Mezőkövesden adott ki és írt alá, ahonnan Mátyás fiainak s végre Matyóknak neveztettek el később, és nemcsak a kövesdi, hanem a tulajdonosaiknak elsajátított két szomszédbeli lakosok is.” (GYÖRFFY, 1929a, 137. o.).

Istvánffy Gyula is a Mátyás keresztnévből eredeztetete a matyó népnevet, őket „Mátyás fiainak” nevezve (ISTVÁNFFY, 1896, 454, o.). Ennek az alábbi történeti

bizonyítékát adta: „Mátyás királynak a csehek ellen viselt háborúja alkalmával a mezőkövesdiek a hadsereg létszámát 20, saját költségükön fölfegyverzett katonával szaporították, azonkívül a hadak élelmezéséhez is jelentékenyen hozzájárultak. Mátyás király viszonzásul Mező-Kövesd városát kiváltságokkal ellátva előbb szabadkirályi várossá emelte, majd 1464-ben pecsétet adományozott neki. Nyolcz évvel később 1472-ben személyesen meglátogatta őket, s látván a nagy dűlást, amit a lengyelek rajtuk véghez vittek, adójukat örök időkre évi kétszáz arany forintokban állapította meg, s a várost önálló bíráskodási joggal ruházta fel. A királyi kegy ennyi jelével elhalmozott város lakossága a jótévő iránti hálából, nagyon hihető, hogy újszülött gyermekeit örömmel és minél sűrűbben kereszteltette a Mátyás névre.” (ISTVÁNYFY, 1896, 454–456. o.).

A Mátyás király tiszteletéhez kapcsolódó matyó névvel kapcsolatban Györffy további vizsgálatokat is végzett. Tanulmányozta, hogy a régebbi és az újabb név szerinti összeírásokban csakugyan elterjedt volt-e a Mátyás keresztnév Mezőkövesden. Úgy találta azonban, hogy az egyéb keresztnévek között mindig kisebbségben volt ez a név. Sőt a 15-16. századból fennmaradt töredékes névlajstromokban Mátyás keresztnévet egyáltalán nem találtak. A Mátyás név először az 1682. évi összeírásban bukkant fel. Mezőkövesden az 5%-ot egyedül 1770-ben haladta meg, amikor a Mátyások száma a 10%-ot elérte, de ekkor sem ez volt a legelterjedtebb keresztnév. Nem valószínű tehát, hogy Mátyás király emlékére keresztelték volna gyermekeiket Mátyásnak. Ez esetleg indokolt lehetett volna Mezőkövesden, azonban Tardon és Szentistvánon semmiképpen, mert ez a két falu sem Mátyás király korában, sem azután nem tartozott Mezőkövesdhez, sem azzal nem volt egy birtoktest. Tard a cserépi vár tartozéka, Szentistván az egri káptalané volt; Mezőkövesd pedig a diósgyőri várhoz tartozott. Ebből következően Tardon és Szentistvánon a Mátyás keresztnév ritka volt: például 1828-ban mindkét helyen az 1%-ot alig haladta meg (GYÖRFFY, 1929a, 138. o., DALA ÉS ERDÉLYI, 1993a, 35. o.).

„Az, hogy a matyó nevet nem a kövesdi nép adta magának, abból is kitűnik, hogy a Mátyást nem becézte Matyónak, hanem Matyók-ot mondott. A matyóvá csonkítást egy más dialektust beszélő szomszédos nép végezhetette el, aki a *k* véghangzóban

többes szám képzőt vélt s azt a névből elvonta” (GYÖRFFY, 1929b, 6. o.). Györffy István véleménye szerint a matyó név nem más, mint a Mátyás névből alakított gúnynév, amelynek semmi köze nincs Mátyás királyhoz. Teljességgel valószínűtlennek tartotta, hogy éppen a matyók nevezték volna el magukat ezzel a névvel. „A gúnynév ráragad az emberre, de maga nem gúnyolja önmagát” (GYÖRFFY, 1929a, 140. o.). Mezőkövesd is azóta vállalja a nevét, amióta kitalálták és elterjesztették, hogy ez a név Mátyás király fiai, híveit jelenti. Györffynek az volt a gyanúja, hogy a matyó gúnynévet a szomszédos kálvinisták „ragasztották rá” a katolikus vallású mezőkövesdiekre a köztük gyakori Mátyás-Matyók név csúfolására s ezekről általánosították aztán a szomszédos katolikusokra is, akik a kövesdiekkel azonos dialektust beszéltek és viseletük, valamint egyéb néprajzi sajátosságuk hozzájuk többé-kevésbé hasonló volt (GYÖRFFY, 1929a, 140. o.).

A gúnynévből kialakult elnevezés ellenére a matyó nép vállalja, nem szégyelli a matyó nevet, sőt büszke rá. Ám a kövesdiek inkább magukat tartják matyónak, a szentistvánit gahónak, a tardit pedig tatárnak csúfolják. Györffy István olyan idős embert is talált Szentistvánon, aki azt mondta, hogy „Mink már nem vagyunk matyók, csak az apáink voltak azok!” (GYÖRFFY, 1929a, 139. o., 1929b, 5. o.).

A matyó nép származása

A matyó nép származására vonatkozóan is több feltevés ismeretes. Istvánffy Gyula a mátravidéki palócok testvérnépének nevezte a matyókat: „Mint hogy pedig a mezőkövesdiekkel együtt Tárd és Szentistván lakossága nem más, mint a Máttra éjszaki és a Bikk hegység nyugoti oldalán letelepült palócságnak egy kiszakadt töredéke, aminek kétségtelen bizonyosságai azok a szembeszökően közös vonások, melyeket a matyó és a palócz nép életében és ruházódásában ma is feltalálhatunk” (ISTVÁNYFY, 1896, 456. o.). Sajátos képet fest a matyóságról Kandra Kabos is 1891-ben, az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben című művének második kötetében: „Mező-Kövesd mezővárosában és környékén lakik tömegesebben a magát Mátyás királytól származtató matyóság, az az érdekes palóczféle magyar faj” (Idézi FÜGEDI, 1997a, 7. o.).

A két szerző a matyó nép eredetéről tehát azt tartotta, hogy az a Mátra északi és a Bükk hegység nyugati oldalán letelepült palócságnak a kiszakadt töredéke volt. A palócságról pedig általánosan azt mondták, hogy a honfoglaló magyarokhoz csatlakozott kunok leszármazottai, akiket Anonymus a Bükk és a Mátra hegység déli lejtőin helyezett el (GYÖRFFY, 1929a, 141. o.).

Hunfalvy Pál a matyókat kun eredetűnek tartja, akik Szent László uralkodása utáni időkben érkeztek ide. Anonymus is, aki ezt a vidéket ismerte legjobban, a Bükk és a Mátra déli lejtőin említette a kunokat, akik csak később kerültek át az északi oldalra (GYÖRFFY, 1929a, 137. o.).

Györffy István is az Anonymus által megnevezett kun nép maradékának tartotta a matyókat, és egyetértve Anonymussal azt mondta, hogy ezek nem az északi palócból szakadtak ki, hanem a palócok innen délről húzódtak mai földjeikre, amit települési módjukkal bizonyítanak (DALA és ERDÉLYI, 1993a, 31. o.). Györffy István ehhez hozzátette még, hogy „a tardiak a tatárjárásból itt maradt néhány tatár ivadékának lenni mondatnak, amit ezen községbeliek egy része túlságos együgyűsége, soknak kiváló arcvonásai és a falu felett levő Tatárhalom-nak nevezett domb is lehetővé tesznek” (GYÖRFFY, 1929a, 137. o.).

A matyó nép tatár eredetével kapcsolatos feltételezéseket azonban Istvánffy Gyula minden történelmi argumentumot nélkülöző hipotézisnek tartja és véleménye szerint a tatár eredetnek ellentmondanak a tősgyökeres magyar családnevek mindhárom településen (ISTVÁNFY, 1896, 456. o.).

Ha Anonymus és Györffy István szavaihoz ragaszkodunk, „akkor azt kell feltételeznünk, hogy a magyarokkal együtt bejött kunok, akiket a palóccokkal szoktak azonosítani, először a Mátra és a Bükk déli oldalán helyezkedtek el és csak később kerültek át az említett hegység északi oldalára. Bizonyítja ezt az alföldivel azonos településforma, a Bükk és a Mátra déli lejtőjén és síkjain nagy számmal található török eredetű helynév, mely a hegyektől északra levő területeken már sokkal gyérebben található. Míg idelelenn szláv név alig került a helynevek közé, fent már inkább volt. Idelelenn a barna törökös típus volt gyakori, odafent szőke, a török jelleget kevésbé mutató, valószínűleg más népelemekkel keveredett nép lakott. Anonymus kunjai hazájának tehát a Mátra és a Bükk termékeny

déli oldalát tartjuk. A nép innen kelt át a hegyek túlsó, kevésbé termékeny, hajdan erdővel borított oldalára, s a mezőkövesdi matyó – akit Anonymus kun népe maradékának tarthatunk – nem az északi palócból szakadt ki, hanem az elsőfoglalású földjén volt, sőt palóc testvérei innen délről szakadtak mai földjeikre” (GYÖRFFY, 1929b, 7–8. o.).

„Hogy a matyóság nem a Bükkön és a Mátrán túli palócságból szakadt ki s települt mai helyére, legjobban Mezőkövesd településformája bizonyítja, mely a legtipikusabb alföldi, téliszállás-eredetű településforma, melynek északi határvonala a Bükk, a Mátra és a Cserhát gerincén haladt. Az ezen határtól északra lakó palócok településformája teljesen eltért az alfölditől és megegyezett egyéb hegyvidékek településformáival, melyek egy európai településformának a változatai. Nyilvánvaló, hogy ezeken a helyeken a magyarság később jelent meg és kialakult településformát vett át az őslakóktól, míg az Alföldön a keletről hozott ősi településformából, a téliszállásból fejlesztette ki falvait.” (GYÖRFFY, 1929b, 9–10. o.). Ezeket az alföldi településformákat az jellemezte, hogy minden gazdának két beltelke volt, de nem egymás mellett. A falu centrális részén volt a szűk lakótelek a lakóházzal, a falu perifériális részén, több utcával kijebbe pedig volt a tágas, ólas- vagy szállás kertje. Ez 8-10-szer akkora nagy volt, mint a lakótelek. Az ólas kertben volt az ól, a jószágállomány, a takarmány és a tüzelő s itt végezték a nyomtatást és a cséplést. A matyó községekben még a múlt század közepén sem voltak elkerítve a telkek, ezért utca sem volt, jobban mondva a házon kívül mindenütt utca volt. A község központi részén nem volt szükség kerítésre, mert a lakóház körül nem volt semmi, amit érdemes lett volna bekeríteni. Eredetileg a kerítést hívták kertnek, a kert tehát nem jelentett művelt területet (GYÖRFFY, 1929b).

Ázsiai eredetre enged következtetni a matyók antropológiai szempontú vizsgálata is. Györffy István ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy e népet „embertani szempontból különösen érdekessé teszi bizonyos mongolszerű jelleg előfordulása. Gyakori ugyanis közöttük úgy a férfiaknál, mint inkább a nőknél a széles, lapos pofacsont, az erősen benyomott széles orrgyök, a széles orrcimpa, az apró, valamint az ún. „mongol redő”-vel ellátott szem, a sárgás-barnás szem és bőrszín, alacsony termet”

(GYÖRFFY, 1929a, 143. o.). Kandra Kabos 1891-ben, az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben című munkájában, a „faji jelleg” tekintetében azt emelte ki, hogy „mindegyiktől elüt a matyó az ő kiülő pofacsontjával, apró szemével és tagbaszakadt természetével”. Mindezt más helyütt egyenesen „mezőkövesdi tatárként” nevezi meg. A „magyaros stílus” arculatának kialakításakor Huszka József is foglalkozott már a matyókkal, kiemelve, hogy „ez a nagyon is keleties ízlés alighanem tatár eredetükben gyökerezik”. Bartucz Lajos szintén valószínűnek tartja, hogy a matyó nép egyik alkotó elemét bizonyos tatárféle nép alkotja (Idézi FÜGEDI, 1997a, 7–8. o.).

A múlt század végére tehát a köztudatban kialakult egy tipikus kép a matyóságról, s együtt vannak már azok az elemek, amelyek a matyó népcsoportot olyannyira reprezentánssá teszik: a minden mástól különböző színes, tarka, ezért „keletiesnek”, „ősinek” minősített viselet, valamint a jellegzetes, ázsiai eredetre utaló antropológiai sajátosságok.

Matyó (jellem)vonások

Györffy István azt írta A matyókról című művében, hogy „a matyó népnév a Mátyás keresztnévből támadt és az Alföldön kizárólag római katolikus vallású népelemet takar”, amely a rendkívüli szorgalma, munkabírása, józan, vallásos, erkölcsös élete, hagyományaihoz való szívós ragaszkodása és művészete miatt a magyar nép reprezentánsává vált (GYÖRFFY, 1929b, 5. o., 26. o.). A három matyó település népviselete különböző, a kötények hímzéseiben van csak rokonság, ugyanakkor a hagyományok, a népszokások kevés különbséggel ugyanazok (DALA és ERDÉLYI 1993a, 46. o.). Az is jellemző, hogy ha más vallású nép beszivárgott Mezőkövesdre, az nem számított matyónak még akkor sem, ha ott született. A matyók nem házasodtak össze velük, de még a szomszédos matyó községek lakóival sem (GYÖRFFY, 1929b, 5. o., 24–26. o.). Ahogyan arra már utaltam, a matyó nép vállalja, nem szégyelli a matyó nevet, sőt büszke rá. Ám a kövesdiek inkább csak magukat tartják matyónak, a szentistvánit gahó-nak, a tardit pedig tatárnak csúfolják. Györffy István talált olyan idős embert is Szentistvánon, aki azt mondta, hogy „Mink már nem vagyunk matyók, csak az apáink voltak azok!” (GYÖRFFY, 1929b, 5. o., 24–26. o.). Ezt valószínűleg azért mondhatta,

mert idővel valamelyest lazultak a házasságkötési hagyományok: a matyó nép maga döntötte le a szokásjog egy részét, s nem szúrt már szemet, ha a legény más faluból származó leányt vett el feleségül.

Az interjúalanyok a mai korra vonatkozóan is megerősítették a matyók viszonylagos zárkózottságát. Hosszú időnek kell ahhoz eltelnie ugyanis, hogy a közösség tagjává fogadják azt, aki nem itt született: „Sokan mondják, hogy érdekes nép ez a matyó, meg kell szokni. Ettől függetlenül aranyos és rendes, csak furcsa, zárkózott nép. Úgy tartják, hogy ami az enyém, az enyém és a többi nem is nagyon érdekes. A régi időkben úgy volt, hogy ha valaki nem itt született, de ide költözött, az gyüttment volt. Éveknek kellett eltelni ahhoz, hogy elismerjék azt, hogy ez az ember is ebbe a közösségbe tartozik. Én ettől függetlenül szeretek itt élni, szeretem az embereket” – vallotta az egyik interjúalany.

Egy másik vélemény szerint „ugyan nincsen megkülönböztetés azok között, akik itt születtek és azok között, akik betelepültek ide, viszont hallottam már, amikor idősebbek beszélgettek, pletykálgattak, és amikor az illetővel kapcsolatban valamilyen negatívum felmerült, akkor érdekes módon az is előkerült, hogy „ó, hát ő egy gyüttment”. Mintha ez egy minőségjelző lenne. Ennek említése azonban elsősorban az idősebb generációra vonatkozik, ők talán jobban tartják azt, hogy ki kicsoda. Azt vettem észre – de ez nyilván nem csak a matyókra és nem csak erre a településre érvényes –, hogy nagyon szeretnek az emberek a másikkal foglalkozni és ezért mindenki tud mindenkiről mindent”.

A matyókban nagy a rend és tisztaság iránti szeretet is, ami a legelső alkalommal szemünkbe ötlük. „A házuk, az udvaruk tiszta, csinos, tetszetős s ez főleg a matyó asszony érdeme, aki sátoros ünnepek közeledtével nem mulasztotta el a ház falait kitatarozni, kívül-belől kimeszelni, mert egyfelől tisztasághoz szokott szeme nem tudná nézni a szennyet és a rendtelenséget, másfelől meg a szomszédok is könnyen megszólnák érte. Ilyen tisztaságszeretők ruházatukban is, otthon éppen úgy, mint a házon kívül. Ha a matyó kimegy az utcára, tiszta gúnyát ölt magára, ha meg a templomba, vagy hivatalos ügyben a parókiára vagy a községházára kell mennie, akkor meg az ünneplőt veszi fel, mert így hozza azt magával a matyó tisztesség” – írta Istvánffy Gyula (1896, 452. o.).

A matyó népművészet

A mezőkövesdi emberek szépségszeretete elsősorban a hímzéseiken és a viseletükön keresztül jelenik meg. Jellegzetes a virágoknak a sokfélesége és a sokszínűsége, a motívumok egymásba fűzése, amely ugyancsak változatos formában van jelen. „A matyó hímzés erőteljes, merész színeiben, szabádon szerkesztett, zsúfolt mintáiban élesen, határozottan kifejeződött az a paraszti bizakodás, öntudat, újfajta pompa, ami országszerte fölhajtó ereje volt az új népművészeti stílusoknak” (FÉL és HOFER 1975, 445–451. o.).

A matyó hímzés

Az 1860-as évektől beszélhetünk matyó népművészetről. Ekkortól a hímzett lepedővégeken és a ruháink díszítményeiben olyan új motívumok jelennek meg, amik már elkülönültek a környező bükkaljai vagy alföldi, tiszamenti vidékek szokásos hímzéseitől és az ottani lakásdíszítmények világától.

A hímzések eredetéhez egy mese is kapcsolódik: „A gonosz elrabolta egy matyó lánynak az anyját és a szerelmesét. A lány kétségbeesett könyörgésére a gonosz megígérte, hogy visszaadja szeretteit, de csak akkor, ha télvíz idején az ölében elviszi a templom elé a nyár összes virágát. Istentől sugallt gondolatra a lány ráhímezte a mezők virágait a kötényére, így vitte el azokat és ezzel visszakapta az anyját és a vőlegényét” (DALA és ERDÉLYI, 1993b, 64. o., MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET – MATYÓ HÍMZÉS). A matyó hímzés jellemző mintái tehát a virágok, és ezek között is kiemelten a rózsák. A matyóknál a rózsának igen sokféle módon tagolt és kivitelezett változata létezik¹. Méretben egyre nőttek, újabb-újabb szirmokat ragasztottak hozzájuk, s a szinte tenyérynyi rózsák tagolására ellentétes színeket váltogattak (1. kép). A lepedők példával szolgáltak azonban arra is, hogy

¹ A rózsák változatai: a szűcsősrózsa (rendszerint három szerepel egymás mellett), a csókosrózsa (két egymással szembenálló rózsa), a haragos rózsa (két háttal álló rózsa), szívrózsa, akácleveles, cserleveles rózsa, surcrózsa (a kötényeken használják), tetőcserfa rózsa, cakkoslelű rózsa, kulacsrózsa, cserfaaljas rózsa, tetősrózsa, szűrrózsa, pipacsrózsa, cserfarózsa, kinyílt rózsa, pávafarkú rózsa, aljas szűcsős rózsa, gubórózsa, katicaközepes, tölgyesaljas, eredeti stb. rózsafélék. Különböző tulipánok: eredeti tulipánt, pisze tulipánt, fésűs tulipánt, kóvérke tulipánt, ködmönaljas tulipánt, ásós tulipánt, recésaljú tulipánt, cserfaleveles tulipánt, cakkostetejű tulipánt, pávás tulipánt, stb. Csillagfélék: cserfacsillag, hármascskillag, recésszélű csillag, pisze csillag, pávafarkú csillag, cserfamakkos csillag, tölgyesszélű csillag, eredeti csillag, dupla csillag stb. (DALA és ERDÉLYI, 1993b, 68. o.).

a matyó hímzés legszínesebb virágzása idején sem veszett el az egy színnel való díszítés iránti igény, ami összekötötte Mezőkövesdet más vidékek hímzéseivel (pl. a nyersvászon alapon a piros hímzés Kalotaszeggel és Dunántúllal kötötte össze Mezőkövesdet) (FÉL és HOFER, 1975).

1. kép: Gyapjúhímzéses falvédő – Kisjankó Bori munkája

Forrás: Matyó Népművészeti Egyesület https://hu.wikipedia.org/wiki/Matyó_Népművészeti_Egyesület

A múlt század harmadik harmadában, a jobbágy-sorból éppen kilépő asszonyok a lepedővégeket laposöltéses varrásos hímzésekkel kezdték el díszíteni. Elsődlegesen a lepedővégeket díszítették tehát és nem a ruhadarabokat. „Jó néhányszor eltűnődtem már rajta: igen, elsődlegesen a lepedőket, s nem a viseletre szánt ruhadarabokat. A lepedőket, amelyek verejték-, véreslucskosak a gyermekét szülő anya alatt, s agyongyötörtek a haláltusát vívó marcangolására. E nagy rejtjeleket kellett föloldhatókká, a szenvedéseket elviselhetőbbé tenni a motívumokkal?” – írta Kiss Gyula A matyó népművészet kezdete című írásában (KISS, 1974, 52. o.).

Györffy István felmérései szerint a matyó hímzés a szűcsnímzésből született az 1860-as években. Eleinte csak egyes motívumokat vettek ki a szűcsorna-mentikából, s azt a régi kék és vörös pamut anyaggal hímezték, majd később nagyobb bátorsággal több mintát és több színt vettek át. Az 1880-as évektől kezdve már színes gyapjúfonallal is hímezték, az 1890-es évektől kezdve pedig selyemmel is. A színek használatában a piros mindvégig megőrizte a dominanciáját, mellette azonban egyre nagyobb szerepet kaptak a kék, a zöld, a sárga, a lila és a rózsaszín

árnyalatai (MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET – MATYÓ HÍMZÉS). Az 1900-as évek elején kezdtek először idegenek, úri közönség számára hímezni és a vászon helyett fekete klottot használni. A közvetítő kereskedelem megerősödése az addig kezdetleges kompozícióval dolgozó matyó asszonyokat azonban bizonyos sablonos formák hímezésére szorította. A jelszó az volt, hogy „olcsón sokat termelni!” (GYÖRFFY, 1929a, 156. o.; GYÖRFFY, 1929b, 22. o.), amelynek a következménye a díszítőművészet eredeti formáinak fellazulása lett. Györffy azonban azt is kiemelte, hogy a matyó asszony a maga és családja szükségletére mindig lelkiismeretes munkát végzett (GYÖRFFY, 1929a, b, DAJASZÁSZYNÉ DIETZ, 1952).

Mezőkövesden a legelső „íróasszonyok”, azaz a hímezéseket előrajzolók működése az 1880-as 1890-es évekre tehető, ekkor kezdett kialakulni az egyes rajzolók sajátos, egyéni stílusa. Ezeknek az íróasszonyoknak egy része szűcs családból származott, s a korábbi régies mintakincs elhagyásával elsősorban az újabb térkitöltő szabadrajzú mintákat kezdték alkalmazni, hasznosítva a szűcs-hímezés elemeit is (pl. Öreg Kisjankó Bori, Rakamazi Erzs, Öreg Pék Panni). Mezőkövesd népművészeti hagyományának egyik legismertebb személyisége volt Kisjankó Bori (Gáspár Mártonné Molnár Borbála, 1876–1954), aki az előrajzolás és a hímezés tudását családi hagyományként kapta, hasonlóan a legtöbb, korábban említett jeles íróasszonyhoz. 1953-ban az elsők között kapta meg a Népművészet Mestere kitüntetését. Jelentősége abban ragadható meg, hogy a matyó hímezéskincset megújította. „Ő volt a legmerészebb a részarányosság, a kompozíciót irányító szabályok elhagyásában. Míg más íróasszonyok tervein a minta két oldala többé-kevésbé megfelelt egymásnak, az ő rajzain ahány sarok, szinte annyiféle minta (FÉL és HOFER, 1975, 451. o.). Az ő neve vált a legismertebbé az íróasszonyok között, bár mellette számos hasonló tehetségű alkotó is tevékenykedett. „Százrőzsás” íróasszonyként is emlegetik, hiszen ő rendelkezett a legtöbb motívummal. A kezében, a gondolataiban voltak ezek a virágok: „még humva, álmában is virágokat látott” (KISS, 1974, 53. o.). Bárhol és bármikor, ha rendelkezésre állt egy asztal, egy ceruza és egy papír, ő arra száz rózsát varázsolt néhány percen belül. Olyan gyorsan, biztosan és könnyedén „írt”, hogy az emberi szem jóformán alig tudta követni a

vonalvezetését (DAJASZÁSZYNÉ DIETZ, 1952, 139–150. o., KISS, 1974, 65–70. o., FÉL és HOFER, 1975, 451. o., BARSÍ, 2002, 1–3. o., MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET, 2010, 4. o., HUNGARIKUMOK GYŰJTEMÉNYE – MAGYAR ÉRTÉKTÁR).

A matyó viselet

A viseletben is meglátszik a hímezésekben látható forma- és színgazdagság. Itt is a színek bátor használata jellemző. A ruhadarabokat az itt élők elődei nem csak azért igyekeztek sajátossá tenni, mert a környezetüktől a viseletükben is igyekeztek különlegesebbnek, érdekesebbnek mutatkozni. Ennek köszönhető a matyó népművészet népszerűsége. A millenniumi ünnepségeken már a budapesti lakosság, illetve az ideérkező külföldi vendégek is rácsodálkoztak erre a kultúrára (HUNGARIKUMOK GYŰJTEMÉNYE – MAGYAR ÉRTÉKTÁR).

A matyó viseletről a legrégebbi ábrázolást a Napkelet című folyóirat őrizte meg 1857-ben. Ekkor a matyó férfi és nő viselete még nagyon egyszerű volt és semmiben sem különbözött az akkori jobbágyviselettől, amely az Alföldön és Felföldön csaknem teljesen egyforma volt (GYÖRFFY, 1929a).

A női öltözet jellegzetes karaktere a 19. század végére formálódott ki: ekkorra alakult ki a hosszú, harang alakú, apró ráncokba szedett szoknya, a felsőtestet hangsúlyozó blúzfélék, a változatos fejdíszek. Ez a viselet erőteljesen eltért az egykorú rövid, sokszoknyás, ingvállas népviseletektől. A nőknél az előbb említett sajátosságok mellett részletesebben kiemelhető a kontyot védő kúpalakú tok és az ebből kifejlesztett díszes menyecske főköttő, ami az 1860-as évek után keletkezett. „Ennek további fejleménye az asszonyok sátoros kendője, továbbá a kövesdi csavarítós kendő, amelyet az 1800-as évek második felétől hordtak az asszonyok. A kövesdi hosszú, hendergő szoknyák is az újabb divat szüleményei. Hasonlóképpen a fekete cifra, hímezett surcok is, melyeket az 1870-es évektől készítettek és használtak.” (GYÖRFFY, 1929a, 154. o.). Az ingvállnak is sok változata volt. Mielőtt ezt felkötötték, felhúzták a rövid, „vendég” szűk ujjakat, amelyek slingoltak, cakkosak voltak. A lányok ingvállja „piroslipés”, gyolcs, telehímezve apró virágokkal. A menyecske „bíboringvállat” viselt (bíborkeményített grenadinszerű anyag). Az idősebb asszonyok is hordtak fehér, lipés ingvállat. Az ingváll fodros volt, az ujján lévő

piros-habos, bokorra kötött, rojtosvégű pántlikát „kutyának” nevezték. Az ingvállra dúsrojtu, színes nyakbavaló kendőt kötöttek. Nyáron a fellökös lityát (rövidujjú, keményített ingvállas blúz), hűvös időben a lityát vagy testállót viselték (szűk, testhez simuló, hosszúujjú blúz) (GYÖRFFY, 1929a, 153. o., GYÖRFFY, 1929b, 19. o., DALA és ERDÉLYI, 1993b, 59–60. o.).

A 19. század végére alakult ki a férfi viselet is, amely a formája és a színgazdagsága okán országosan egyedülálló volt. Jellegzetes férfi viselet volt a borjúszerű ing, amit a matyó férfi az 1870-es évek óta viselt. A férfiak rövid derekú inget hordtak, melyhez tüszőt viseltek. A férfiak és a nők cifra ködmönt már a múlt század közepén is viseltek, a férfiak ezen kívül cifra subát is magukra öltöttek. A férfiak szűre – melyet szűrszabók készítettek – szintén az 1870-es évek után lett cifra. Györffy István megjegyezte, hogy általában a kövesdi viselet szeszélyes gyorsasággal változott ugyan, azonban megőrizte az egyéniségét (GYÖRFFY, 1929a, 153. o., GYÖRFFY, 1929b, 19. o., MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET, 2010, 8. o.).

A ruházat díszítése 1910-ben nyert polgárjogot és elismerést. Az élelmes kereskedők is ekkor kezdték felismerni a népművészetben rejlő üzleti lehetőségeket. A népművészet elüzletiesedése azonban vakvágányra futott, mivel a kézzel varrt motívumok helyett egyre inkább Csehországból érkező „ragyogók” (flitterek, sujtások, kerek, színes rézlapocskák) kerültek a ruhadarabokra. A divathóbort azonban nem ismert határokat: a summás apa akár nyári keresetét is ráköltötte lányaira, de az is kevés volt. Azt hangoztatták, hogy „hadd korogjon, csak ragyogjon” (DALA és ERDÉLYI 1993b, 68. o.). Az új divatból senki sem akart kimaradni, mivel a többiek „alábbvalónak” nézték volna, ha ruhájáról lemarad a ragyogódísz. Az asszonyok a háztartási pénzből vették el a díszek árát, titokban adták el a búzát a padlásról, hogy ragyogót vehessenek. Dala József és Erdélyi Tibor adatai szerint egy menyecske ruháin a ragyogók értéke akár több száz mázsa búza ára is volt (DALA és ERDÉLYI, 1993b, 68. o.)². A hosszú éveken át tartó, vég nélküli „cifrázkodás” oda vezetett, hogy az 1920-as évekre a vele járó terhet már nem

bíró matyóság elszegényedett. Erre 1925. február 25-én sajátos választ adtak: ezen a napon férfiak és nők egyaránt elégették ragyogóikat, egyben kimondván ezek viselésének tilalmát (GYÖRFFY, 1929a, KISS, 1974, 53. o.). „Az esemény után a matyók szinte egymást ellenőrizve tartották és tartatták be a fogadalmat, a közös akarattal hozott határozatokat. Nem engedték be a templomba azt a lányt vagy leányt, aki a megengedettnél több ragyogót viselt a ruháján. A közösség szégyenítette meg azzal, hogy le kellett fejtenie a fölös díszeket. A ragyogóktól megvált tehát a matyóság, de annak sem formáit, sem színeit nem adta fel teljesen. A megszokott paszomántsíneket hímzéssel utánozták, fehér és sárga selyemmel helyettesítve a ragyogók ezüst és arany színhatását. Ezzel idegen motívumkincs és forma került a matyó hímzés kompozíciós rendjébe” (FÜGEDI, 1997b, 39. o.).

„Azt a gazdasági-társadalmi folyamatot, amely törvényszerűen vezetett a matyó viselet és díszítőkul-túra polgárisodásához és végül a hagyományok elhagyásához, a ragyogóégetés sem tudta megakadályozni” (FÜGEDI, 1997, 39. o.). Ennek a folyamatnak a során a népművészet sokat veszített eredeti értékéből. Szerencsére a gazdag díszítéseket továbbra is őrizték a településeken tevékenykedő íróasszonyok. Annak köszönhetően, hogy a matyó népművészet nagyobb figyelmet kapott állami szinten, az 1950-es évekig még rendszeresen hordták a matyó népviseletet a hétköznapiakon is. Ezt követően azonban végérvényesen eltűnt Mezőkövesd utcáiról a népviselet, ami innentől fogva inkább csak a múzeumban volt már jelen. A leghamarabb a városban dolgozó fiatalok, legkésőbb az idős asszonyok hagyták el a viseletet. Sok család azonban ma is féltve őrzi az elődök ünneplő ruháit, sőt egyre több itt élő emberben merül fel a saját népviseleti ruha elkészítésének, elkészíttetésének gondolata. Ezzel együtt a díszítőkedv is töretlenül él tovább a Matyóföldön (MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET, 2010).

A matyó népművészetet támogató szervezetek régen és ma

A matyó hímzés kereskedelmi, turisztikai hasznosítása több szálon indult el. Ebben meghatározó szerepet töltött be a háziipari szövetkezet.

² Egy rőf ragyogóért 50.000 koronát kértek s így egy menyecske ruháin az összes ragyogó 20-25 millió koronába is belekerült (Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy egy mázsa búzának az ára akkor 50-60.000 korona volt).

Az Országos Magyar Háziipari Szövetség már a 20. század első éveiben igyekezett propagálni és népszerűsíteni a matyó hímzéseket. A matyó hímzés kereskedelmi sikere végül arra ösztönözte az Országos Magyar Háziipari Szövetséget, hogy Mezőkövesden telepet létesítsen a varratáshoz. A Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet 1951-ben alakult meg és 1981-ig működött (NÉPI IPARMŰVÉSZET MEZŐKÖVESDEN).

A *Matyó Háziipari Szövetkezet* műhelyében a megalakulásakor nyolcan dolgoztak és 550 bedolgozó volt Mezőkövesd, Szentistván, Tard községekből. 1980-ban 535 fő dolgozott a műhelyben, az akkor már 34 községben működő bedolgozó csoportokban pedig összesen 1800-an végezték a munkájukat. Leginkább hímzett blúzokat, lakástextileket, népviseleti babákat készítettek (FÜGEDI 1997b, NÉPI IPARMŰVÉSZET MEZŐKÖVESDEN).

1951-ben 42 fő volt a szövetkezet taglétszáma, ez 1952-ben 300-ra emelkedett, 1954-re pedig 1000 fős tagságot tartottak nyilván. 1961-ben megállapították, hogy a Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet a járás legnagyobb termelőüzeme volt. A szövetkezetnek az volt a célja, hogy a piaci tömegárúvá silányított matyó hímzést visszavezesse a régi hagyományokhoz, a valódi értékekhez. Ezért régi múzeumi darabokat választottak alapul, mintagyűjteményt alakítottak ki, tervezőasszonyokat foglalkoztattak. Elvetették a mőselymet, helyette gyapjú és perie fonalat alkalmaztak, s előszeretettel merítettek a régi mintakincsből. 19. század végi lepedővégekről vettek át és újíttak fel olyan ún. cipés-madaras motívumokat, amelyeket a két világháború közötti időszak kézimunkái már nem ismertek. A néprajzi alaposságú mintaanyag-gyűjtés a különböző múzeumi gyűjteményekből 1954-ben indult meg Dajaszászné Dietz Vilma irányításával. Mintegy 700 darab hímzésről készült méretarányos rajz és „műszaki leírás”, s ez a mintagyűjtemény jelentette aztán a művészeti munka bázisát és biztosította a hitelességét. A szövetkezet alapító tagja, meghatározó művész egyénisége volt az akkor 75 éves Kisjankó Bori is (FÜGEDI, 1997b).

„A szövetkezet kézimunkák, blúzok és matyóbabák készítésével foglalkozott az első években, majd 1958-tól a tányérfestéssel bővült a profil. A matyó babák készítése és forgalmazása különösen nagy nyereséget hozott, hiszen az 1950-es években a

népviselet elhagyásával és annak leértékelődésével bőséges és olcsó alapanyaghoz juthattak a babák öltöztetéséhez. A babakészítés nemsokára szalagtermelésen folyt, vagyis a munkát fázisokra bontották, s a babatest készítésétől a ruha egyes darabjainak előállításán át az öltöztetésig elkülönített munkacsoportok végezték. Kezdetben háromféle babát gyártottak, 1962-re azonban már hétféle babából állt a részleg választéka. A blúzrészlegen szintén fázisokra tagolódott a munka. Termelésük elérte az évi 40-50 ezer darabot. A szövetkezet áruválasztéka az apróbb ajándéktárgyaktól a reprezentatív termékekig egyre szélesedett. Készítettek terítőt, futót, díványpárnát, étkezési garnitúrát, falvédőt, szalvétát, stólát, blúzokat és gyermekruhákat, filmellényt, tűpárnát, kötényt, könyvborítót, albumot, szívet, edényfogót, papucst, táskát. Az 1980-as évek elején az egyes hímzéseket már Japánból vásárolt lyukkártya vezérlésű gépek készítették” (FÜGEDI, 1997b, 68–69. o.).

A szövetkezet kézimunka, textilruházati, baba-, kötött- és szövöttáru osztályain, illetve boltjában csaknem 63 millió forint értékben termeltek és értékesítettek 1973-ban, s ebből 35 millió forintnyi termelvény került exportra. Ekkor 745 termékből 479-et szántak exportra és húsz országnak szállítottak rendszeresen. Különösen nagy volt a kereslet a blúzok, a stóla, a délutáni ruhák, a divatmellények, a díszdobozok iránt a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban, Japánban, Franciaországban és az NSZK-ban (KISS, 1974, 54. o.). A szövetkezet tagjai közül 15 fő a Népművészet Mestere, 50 fő a népi iparművész, 3 fő a Népművészet Ifjú Mestere címben részesült (NÉPI IPARMŰVÉSZET MEZŐKÖVESDEN).

A mezőkövesdi Matyó Népművészeti Szövetkezet felszámolása (1981) után annak épületében kapott méltó helyet a Matyó Múzeum állandó kiállítása az 1990-es évek elején. A múzeumban Mezőkövesd történeti múltját és legújabb eredményeit, a tárgyi népművészet és a „nemzeti háziipar” jövőjét mutatják be napjainkban is (Népi iparművészet Mezőkövesden). „A Matyó Háziipari Szövetkezet nehéz körülmények között, de talpon maradt a rendszerváltás után is. Bel- és külföldre is igyekeztek terjeszkedni üzleti kapcsolataikkal, melyek közül említésre méltó volt többek között a Malév charterjáratához gyártott 10 ezer darab díszdoboz, a The Sándor Karvaly amerikai

cégnak készített karácsonyi díszek, tűpárnák, valamint a Kobunsha japán céggel való egyre növekvő exportkapcsolat” (FÜGEDI, 1997b, 69. o.).

„A matyóság népművészeti értékeinek felfedezésével egyidőben megindult a matyók iránti tudományos érdeklődés is. Népi kultúrájuk jellegzetességeinek feltárása pedig együtt járt a muzeális értékek összegyűjtésével, megőrzésével. Emellett a turizmus fellendülésével és a polgárosulással a változás is felgyorsult a matyók életében, ami azzal a veszéllyel járt, hogy népművészetük igazi értékei, hagyományaik gyorsan feledésbe merülnek, akár el is pusztulnak, jobbik esetben kereskedők vagy gyűjtők gyűjtik össze azokat” (FÜGEDI, 1997d, 119. o.).

A matyóság múltjának dokumentumait, tárgyi bizonyítékait megőrzendő fogalmazódott meg egy *matyó kiállítás* létrehozásának a gondolata. A matyó népművészetet bemutató múzeumi kiállítást először mégsem Mezőkövesden, hanem a Borsod-Miskolci Múzeumban láthatta a közönség. 1903-ban a miskolci múzeum Mezőkövesdtől egy teljes matyó szobaberendezést és viseleteket kapott ajándékba. Ez a gyűjtemény vetette meg a múzeum néprajzi osztályának alapjait (FÜGEDI, 1997d).

Mezőkövesden a gimnázium új épületének elkészültét követően fogalmazódott meg az igény egy állandó néprajzi kiállítás megrendezésére. Az első világháború után, az 1920-as évek elején ismét felvetődött a múzeumalapítás kérdése. Tervbe vették egy önálló mezőkövesdi múzeum megszervezését, ehhez a gimnázium első emeletén találtak alkalmas termeket. Az 1920-as évek második felében aztán létre is jött a néprajzi kiállítás a gimnáziumban. Gazdag, a matyó népi kultúra sok területét bemutató anyagot gyűjtöttek össze és állítottak ki. A tárgyakat felhasználták a tananyag szemléltetésére is, sőt tanári irányítással maguk a tanulók is végeztek gyűjtést. Ez az érdekes és gazdag anyag azonban a második világháború végére jórészt eltűnt vagy megsemmisült (FÜGEDI, 1997d).

Az 1930-as évek elején felmerült Mezőkövesden egy „művészies parasztház” felépítése is, melyet csekély belépődíj ellenében az érdeklődőknek be lehet mutatni. A terv valóra is vált: az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács és az Államvasutak 1932-ben nyitotta meg a vendégfogadáshoz megfelelő feltételeket nyújtó Matyóházat Mezőkövesden (FÜGEDI, 1997d).

Dala József 1947 nyarán vetette fel újból a múzeum megszervezésének tervét. A község vezetése örömmel fogadta a javaslatot, és múzeum céljára a volt Korona vendéglő és szálloda központi fekvésű épületének emeletét ajánlotta fel, míg a földszintet a Matyó Háziipari Szövetkezet rendelkezésére bocsátotta. Az 1953 elején megnyílt múzeumhoz a tárgyakat a miskolci és az egeri múzeum, valamint a Néprajzi Múzeum kölcsönözte. A múzeum gyűjteményének gyarapításához azonban sokban hozzájárult a lakosság is. Különösen az első években mindenki igyekezett segíteni. Sokan a múzeumnak ajándékozták az otthonukban őrzött matyó népművészeti darabokat. Ennek köszönhetően a múzeumi anyag gyarapodásával fokozatosan lehetővé vált a kölcsönzött tárgyak visszaadása. Újabb helyét 1964 elején foglalta el a múzeum az akkori Járási Művelődési Központban. A nagyteremben 1965-ben nyílt meg a matyó szoba és viselettörténeti kiállítás, két termet pedig szentistváni, illetve tardi szobának rendeztek be. A Matyó Múzeum közel egy évtizedet megélt kiállítását 1975-ben váltotta fel a „Matyó élet – ünnepek és hétköznapiak” című kiállítás. Ma a Matyó Múzeum gyűjteményeinek jelentős részét a viseletek, hímzések, szőttések képezik (FÜGEDI, 1997d, 126. o., MATYÓ MÚZEUM).

Napjainkban a mezőkövesdi népművészek alkotó tevékenységének ösztönzője és támogatója a több mint 100 fős taglétszámmal működő *Matyó Népművészeti Egyesület*, mely 1991-ben a Mezőkövesden kulturális tevékenységet végző civil szervezetek közül elsőként alakult meg. Programjaik helyszíne elsősorban a népi építészeti sajátosságokkal rendelkező védett településrész, a „Hadas”. Az itteni alkotóházak, a Kisjankó Bori Emlékház, a Tánccpajta, valamint az egyesület által működtetett Népi Művészetek Háza a szokásos rendezvényhelyszínek. Az egyesület az elmúlt években több kulturális, ezen belül elsősorban népművészeti témájú rendezvény (fesztiválok, néptáncbemutatók, táncházak, népzenei koncertek, kamara kiállítások, játszóházak, kézműves táborok) megvalósításában működött közre. Hagyományos rendezvényeik a Matyó lakodalmak, a Matyóföldi Folklórfesztivál, és hozzájuk kapcsolhatók a mezőkövesdi népi iparművészek rendszeres tárlatai is. Rangos országos esemény a Hagyományok Házával közösen 2002-ben elindított s

háromévente megrendezésre kerülő „Százrózsás” Hímzéspályázat, amelynek zsűrizett anyagát a Matyó Múzeum kiállításán mutatják be (MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET, 2010).

Hagyományokat ápoló szervezet az 1947-ben – részben a Gyöngyösbokréta hagyományaira építve – megalakult *Matyó Néptáncgyűttes* is, amely azóta folyamatosan működik és sikerrel szerepel bel- és külföldön egyaránt. Műsoruknak állandó része a matyó lakodalmas, amely az évtizedek során az igényekhez alkalmazkodva már számos koreográfiát megélt (FÜGEDI, 1997c).

A matyó népművészet megjelenítése a mai életben

A Matyó Népművészeti Egyesület (2010) összefoglalása szerint a matyó településeken működő szervezetek napjainkban is szívesen alkalmazzák a közismert matyó motívumokat vagy azok stilizált változatát cégük azonosítására. Logók, weboldalak, nyomtatott kiadványok tükrözik az idetartozás tényét. Például Mezőkövesd város turisztikai logójában, a Matyó Népművészeti Egyesület, a Zsóry Gyógy- és Strandfürdő, a Mezőkövesdi Média Kft., a Korall Lakáskerámia stb. logójában a „szívrózsza” stilizált alakját ismerhetjük fel. Elnevezések tekintetében is hasonló a helyzet. Számos szervezet hordozza a matyó nevet, mint például a Matyó Népművészeti Egyesület, a Matyó Agrártermelő Zrt., a Matyó Múzeum, a Matyó-Fém Kft, a Matyóföldi Alkotók Egyesülete, a Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület, a Matyó Rózsa Rövidáru stb. A közintézményekben a legszembetűnőbbek Takács István (1901–1985) festőművész alkotásai. Monumentális freskói díszítik a Községi Ház színháztermét, a mezőkövesdi vasútállomás várótermét, de a matyókat ábrázoló olajképei is több helyen megtalálhatók (pl. a házasságkötő teremnek is helyt adó Takács István Gyűjteményben). Nincs a környéken olyan óvoda, iskola, ahol az ablakokat ne matyó hímzésű függöny díszítené. A hímzett díszabroszok állami ünnepeken, reprezentációs alkalmakkor kerülnek az asztalra. A Polgármesteri Hivatal tanácstermét matyó hímzésű díszszászló ékesíti. Mezőkövesden két modern épület van, mely külső megjelenésében és szellemiségében egyaránt a matyó értékek dominanciáját hirdeti. A Népi Művészetek Háza, mely a hagyományörzés

közösségi színtere és a Rózsa Panzió, mely a Zsóry fürdő üdülőterületének vendéglátó helye (étlapján a helyi specialitások a meghatározók).

A Szent László Templom gótikus kápolnájának freskóján, a Jézus Szíve Templom oltár mögötti freskóján népviseletben lévő helybéliek láthatók. A környéki templomokban használt oltárterítőket és miseruhákat is matyó hímzéssel díszítették.

A közterületeken a turisták eligazodását segítő iránymutató táblák, a városi térképek és a plakáttárolók tartószerkezete, az idelátogatókat köszöntő üdvözlő táblák kerete, a Hadas városrészben lévő kerítések, szemétyűjtők, a faragás matyó hagyományait idézik. Ezen kívül szinte minden családban megtalálhatók azok a dísz tárgyak, jellegzetes használati eszközök (hímzett párnák, abroszok, festett ládák, festett cseréptányérok), melyekre az ott élők mint matyó identitásuk elemeire tekintenek. A családi házak külső homlokzatainak díszítményeként egyre többen alkalmazzák az egykori matyó házak vértelkein található faragásokat. Ugyanez elmondható a régi kapu és kerítés motívumok újjáéledése kapcsán is.

Ruházatban az eredeti viseleteket ünnepnapokon, fesztiválokon, vallásos ünnepeken a hagyományörző amatőr csoportok, szólisták viselik. Egyre több azoknak a száma, akik saját részre készíttetnek viseletdarabokat, s ez viselőjüktől komoly anyagi áldozatvállalást követel. Régóta szokás matyó hímzéssel díszíteni a különféle formaruhákat (pl. a Szent László Kórus fellépő ruhája) is.

A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére történő jelölés előkészítése során számos helyi szervezet és egyén írásos formában is kifejezte kötődését, támogatását az ügy iránt. A jelölést a Matyó Népművészeti Egyesület indította útjára, s javaslatukhoz elsőként csatlakozott a Matyó Múzeum szakembere. Mezőkövesd Város Önkormányzata ugyancsak már a kezdeti lépésektől az ügy mellé állt, s minden lehetséges módon és eszközzel támogatta a beadvány elkészítését. A jelölő nyomtatvány kitöltésében, az adatszolgáltatásban és a szükséges mellékletek biztosításában a kezdeményezők mellett részt vett a Mezőkövesdi Közkincs-Tár Nonprofit Kft., illetve ennek szervezeti egységeként a Városi Könyvtár helytörténeti részlege, valamint a Tourinform Iroda és a Mezőkövesdi Média Kft.

A matyó népművészet hatása a térségre

A matyó népművészet hatása a civil szervezetekre

Mezőkövesden elsősorban a már 30 éve működő Matyó Népművészeti Egyesület karolta fel a matyó népművészetet. Ők a hagyományok továbbélésének kulcsszereplői. Az egyesület keretében több táncsoport is működik és ezeknek a tagjai matyó viseletben táncolnak. Az egyesület varrja a táncsoportok ruháit, szakkörszerűen működteti a Borsóka Hímzőkört. A 40 éves múltú visszatekintő Matyó Nagymama Klub is egyesületi formában működik, ők a viseletet és a népdalokat mutatják be és gyakran részt vesznek a város és a környező települések rendezvényein. A 11 éve működő Matyó Kertbarát Egyesület tevékenységében ugyancsak megjelennek a matyó hagyományok: van egyen viseletük, a logójukban is megjelenik a matyó rózsza, és a rendezvényeiken is használják a matyó szimbólumokat. Minden évben szerveznek zöldség- és gyümölcskiállításokat, s jelenleg egy matyó rózsafaj nemesítésén dolgoznak.

A mezőkövesdi Közösségi Ház mint önkormányzati intézmény is részt vesz a matyó népművészet bemutatásában. Ők a városi rendezvények szervezői, lebonyolítói. A Matyó Múzeum és a Kisjankó Bori Emlékház a népművészeti és a népviseleti anyag összegyűjtésével, feldolgozásával, valamint kiállításokon való bemutatásával segíti a matyó népművészet megismertetését. Ezen kívül a Matyó Idegenforgalmi Egyesület tevékenységét is kiemelték az interjúalanyok. Ez szintén egy a matyó örökség bemutatásáért, népszerűsítéséért felelős szervezet.

Tardon a Gyöngykaláris Néptáncgyűttes a hagyományok tovább élését leginkább segítő szervezet. Az együttesnek 12 alapító tagja van, hozzájuk csatlakozott még ugyanennyi nem tardi lakos. A tagok között egy kézen összeszámolhatók azok, akik valóban aktívak – jegyezte meg a tardi polgármester.

A matyó népművészet hatása a munkahelyteremtésre

Az interjúalanyok elmondták, hogy Mezőkövesden viszonylag kevés munkahelyet teremtenek a matyó népművészetre épülő, azt felhasználó ágazatok. Ma körülbelül 50-70 embernek van közvetlenül a nép-

művészetből jövedelme. A városban több olyan üzem is van, amely akár 500 embert is foglalkoztat, maga a matyó népművészet azonban csak egy szűk rétegnek nyújt megélhetést. Sokan inkább hobbi-ként művelik ezt a tevékenységet, s a családjuknak, barátaiknak varrnak, hímeznek. Többen közülük a Borsóka Hímzőkör tagjaként országos versenyeken is részt vesznek.

A Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet működésének időszakában még ipari mennyiségben készítették a matyó babákat, a ruhákat és a terítőket. Bár a szövetkezet 2004-ben megszűnt, néhányan azok közül, akik fiatal korukban ott dolgoztak hímzőként, még most is hímeznek: bedolgoznak az egyesületnek vagy más vállalkozóknak, akik piacra juttatják az általuk készített termékeket.

A Matyó Népművészeti Egyesület megváltozott munkaképességű munkatársakat foglalkoztat, ők is készítenek matyó termékeket. Tevékenységük fenntartásához azonban jelentős pályázati forrást szükséges bevonniuk. Létezik az önkormányzatnak egy hímző közmunka programja is. Az ebben a programban dolgozók szintén többféle matyó ruhát készítenek (például ők varrták és hímezték a Szent László Kórus fellépő ruháit). Összességében azonban ez a tevékenység csak néhány embernek biztosít munkalehetőséget Mezőkövesden.

Gazdasági szempontból fantáziát látott a matyó népművészetben a Tardon működő Matyodesign is, amely a mai kor igényeinek megfelelően, kézzel készített matyó mintás, egyedi ruhákat állít elő. „Elfeledett minták, alulértékelt helyi tudás és egy feleslegesnek ítélt kultúra válik újragondolva a mai modern világ részévé. Minden egyes kézzel hímzett termékünket a tardi dadám és a helyi asszonyok készítik. Felelősség, de nagy öröm is, hogy ez a tudás nem fog elveszni, és ez rajtam is múlik. Feladatomban tartom, hogy ami a helyi asszonyok kezében van, tovább öröklődjön, generációról generációra. Hiszek minden egyes lépésben, amit teszünk, beleadjuk szívünket-lelkünket, hogy legalább egy kis részét visszaadhassuk azoknak a kincseknek, amiket a tardi gyerekkor alatt kaptam.” – írja hitvallásában Váczi Rozi, a Matyodesign megalapítója a vállalkozás honlapján. A polgármester is kiemelte a vállalkozás sikerességét, amit az is jelez, hogy a termékeikre nemzetközi szinten is igény mutatkozik.

Az itt élők viszonyulása a matyó népművészethez

Az interjúalanyok elmondása szerint az itt élők nagyrészt pozitívan viszonyulnak a matyó népművészethez. Jelzésértékűnek tekinthető a rendezvények látogatottsága: a népművészeti témájú, a lokális értékeket felvonultató fesztiválokon, kiállításokon, bemutatókon a helybeliek nagy számban vesznek részt. (Megjegyzendő, hogy a fesztiválok általában is a lakosság nagy részvételével zajlanak, tehát a magas részvételi arány nem minden esetben a népművészeti tematikának szól!)

A Mezőkövesdi Művelődési Ház vezetője a matyó népművészet világörökséggé válását követően létrehozott Matyó Rózsa Ünnepe emelte ki a helybeliek aktivitásának jó példájaként. A sok érdeklődő miatt az ekkor rendezendő gálának még a főpróbáját is nyilvánossá teszik. Az eseményen minden korcsoport fellép, az óvodásoktól a nagymamáig mindenki bemutatja a produkcióját, és mindhárom település bemutatkozik. Jelentős látogatószámmal bír a Matyó Idegenforgalmi Egyesület által szervezett Matyó Húsvét és a Matyó Népművészeti Egyesület által szervezett Matyóföldi Folklórfesztivál is. „Az érdeklődés ellenére azonban van egy hangos kisebbség, amely meg szokta jegyezni, hogy miért kell állandóan matyóskodni, miért nincs itt soha egy normális program sem. Ez már olyan, mint egy megszokott étel. Ha valaki mindig ugyanazt az ételt főzi, akkor egy idő után magától értetődő, természetes lesz. A megrendezésre kerülő rendezvényeken sem vesz részt annyi érdeklődő, mint amennyinek részt lehetne venni egy 16-17 ezer fős városban. Évekkel ezelőtt még megrendezték a Matyó Lakodalmast, amelyen tömegek vettek részt, ezzel mindhárom településen tudták mozgósítani az embereket. A rendezvény azonban két éve abbamaradt a járványhelyzet miatt. Ezeket a szokásokat érdemes lenne megtartani, hogy a fiatalok is tudják, milyen volt száz éve egy esküvő” – fogalmazott a Matyó Kertbarát Egyesület elnöke.

Egy másik interjúalany azt emelte ki, hogy „van ugyan érdeklődés a rendezvények iránt és az itt élők nagy része bárhol felvállalja azt, hogy ő matyó, azonban kevés az, aki ténylegesen tesz is valamit azért, hogy ez az örökség fennmaradjon”. Az inter-

júk azt is megerősítették, hogy legkevésbé a 15–30 éves korosztály érdeklődik a matyó hagyományok iránt, az ő figyelmük egészen más területekre orientálódik. A 40 felettiek általában jobban felvállalják matyóságukat, s vannak köztük olyanok is, akik ezt úgy juttatják kifejezésre, hogy az öltözetükben is megjelenik a matyóság. Utóbbiak azonban valószínűleg elég kevesen vannak, legalábbis a helyszíni tapasztalat ezt mutatja.

Az interjúk során elhangzott, hogy a matyó hagyományokra épülő rendezvényeknek általában van facebook oldaluk, de például az influencereket – akiket figyelemmel kísérek és akik el tudják érni a közönséget – jobban be lehetne vonni a matyó népművészet népszerűsítésébe. Innen származik többek között Csézy, a mezőkövesdi gyökerekkel rendelkező énekesnő, aki folytatta a matyó családi hagyományt, népszerűsíti a kézimunkákat, a fellépéseiben pedig viseli is a matyó ruhákat. Pataki Zita is több alkalommal vett részt műsorvezetőként a Matyóföldi Folklórfesztiválon, ezeken ő is matyó ruhákat viselt. Az itt élőket is motiválhatja a matyó ruhák hordására, hogy ezek az ismert emberek is magukra öltik a matyó motívumokkal díszített ruhákat. Tardon az idősebbek őrzik lelkesen a hagyományokat, de mostanában a fiatalabbak közül is többen követik őket, mivel úgy látják, gazdasági nyereséget, előre jutást hozhat ez számukra.

A matyó népművészet megismertetése a fiatal generációkkal

Az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy az oktatási intézményeknek fontos szerepe van a fiatal generációk számára történő értékátadásban. Mindannyian fontosnak tartják ezért a matyó hagyományoknak az iskolai programba való beépítését. Azokban a családokban, ahol már nincsen hagyományőrző családtag, nehezebben hagyományozható át a fiatalok számára a matyó népművészet. Ebben az esetben maradnak a közösségi terek és az oktatás, az óvodai nevelés. Van olyan szülő, aki csak akkor találkozik a hagyományőrzéssel, amikor a gyermeke bekerül ezekbe az intézményekbe.

A matyóföldi települések oktatási intézményeiben jellemzően már az első osztálytól kezdve beépítik a tantervbe a matyó népművészetet. Az osztályfőnöki

vagy a rajzórák keretében a tanárok feladatokat (pl. városfelfedezés) és kutatómunkát adnak a gyerekeknek. A Mezőkövesdi Alapfokú Művészeti Iskolában – amely zeneiskolaként kezdte a működését, de most már minden művészeti ág képviselteti magát – leginkább táncot tanítanak a gyerekeknek. Más intézményben pedig, mint például a 2021 szeptemberére felújított Mezőkövesdi Általános Iskolában, több méter hosszan matyó motívumokkal díszítették a folyosókat. Mindezt a diákok minden nap látják, ezáltal már egészen kiskoruktól kezdve beépülhet náluk a matyó tudat.

Az óvodásoknak is van néptáncsoportjuk. Már ők is matyó viseletben szoktak fellépni a rendezvényeken. Az óvodai nevelési programoknak részét képezik a tematikus napok is.

A mezőkövesdi interjúalanyok véleménye szerint a matyó népművészetnek a fiatal generációkra való áthagyományozása egyre nehezebb az online tér terjedése miatt. Ezért is kiemelendő a Matyó Népművészeti Egyesület által összeállított hímzésoktató anyag, amit pályázati forrásból valósítottak meg pár éve. Ezzel az oktató anyaggal a közönségnek azt a részét próbálták elérni, akiket csak online módon lehet elérni. Az egyesület nyaranta hímző tábor is szervez gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Az interjúalanyok azt is megerősítették, hogy több anyagi forrás bevonásával még többet lehetne tenni a kulturális életben is. A Matyó Múzeumban például interaktív eszközöket (táblák, tabletek) telepítettek abból a célból, hogy a gyerekeknek az ő saját nyelvükön tudják bemutatni a matyó értékeket.

Tardon az óvodai oktatásban és az állami ünnepeken jelenik meg elsősorban a hagyományőrzés. Az óvodások is minden helyi ünnepeken felöltik a népviseletet. Az óvodai nevelési program keretében versek, mondókák segítségével igyekeznek megismertetni a gyermekekkel a matyó népművészet, sőt már óvodás korban találkoznak a tardi gyerekek a hímzéssel is. Ha van rá igény, akkor néptáncoktatást is tartanak. A tardi általános iskola egyházi fenntartású, így az ottani nevelési programra a település önkormányzatának nincs közvetlen ráhatása.

Összefoglalás

Mezőkövesd, Szentistván és Tard a viselet és a szokások tekintetében egy külön egységét képezi a magyarságnak. Az itt élők mindig is büszke és öntudatos matyóként őrizték az őseiktől megörökölt hagyományokat. Mint a hadakat összetartó vérségi kötelék, úgy fűzte őket össze az évszázadok folyamán kialakult sajátos paraszti kultúra.

Napjainkban a matyó népművészet tovább éltetésének a kulcsszereplője a már 30 éves múltra visszatekintő Matyó Népművészeti Egyesület. Rajtuk kívül több önkormányzati intézmény és civil szervezet is részt vállal a matyó kultúra, a matyó népművészet szélesebb körben történő megismertetésében. Tevékenységük a matyó hagyomány több területére is kiterjed (hímzés, néptánc, kézművesség, hagyományőrző rendezvények szervezése stb.).

A Matyóföld kiemelt rendezvényein sokan vesznek részt, de nem annyian, mint amennyien néhány évtizeddel ezelőtt. Miközben továbbra is létezik egy állandó érdeklődés a matyó kultúra iránt, a fiatalabb korosztályt nehezen tudják megszólítani a hagyományőrzés oldaláról. Az ő érdeklődésük ugyanis más irányultságú. Ezért is meg kell ragadniuk az itt élőknek minden olyan innovatív lehetőséget, amivel közelebb tudják hozni ehhez a korosztályhoz a matyó népművészetet és be tudják vonni őket a kulturális életbe. A családok mellett ebben főként az oktatási és nevelési intézményeknek, valamint az egyesületeknek lehet felelősségteljes szerepük.

Az önkormányzat szerepvállalásával kapcsolatban megoszlottak a vélemények. Vannak, akik szerint az önkormányzat a kulturális intézményei fenntartásával és a Hadas városrészben folyó beruházásokkal jelentős mértékben hozzájárul a matyó népművészet fennmaradásához. Mások azonban nagyobb anyagi és erkölcsi támogatást tartanak szükségesnek az önkormányzat részéről a matyó népművészeti tevékenység végzéséhez és bemutatásához.

Tanulságokkal szolgált az az interjúkból nyert tapasztalat is, amely szerint napjainkban jóval kevesebb munkahelyet biztosít a matyó népművészet, mint évtizedekkel korábban vagy akár száz évvel ezelőtt. Ma a nagyobb városi üzemek nyújtanak elsősorban

megélhetést az itt élőknek, a matyó népművészet csupán egy szűk rétegnek biztosít munkát. A Matyó Népművészeti Egyesület és a mezőkövesdi önkormányzat törekszik fenntartani az élő matyó hagyományokat a foglalkoztatási programon keresztül. Többben inkább szabadidős, vagy egyesületi tevékenységként végzik a hímzést, s elsősorban a családtagjaik számára varrnak, vagy pedig hímzőversenyeken vesznek részt.

Ezeknek a vizsgálati eredményeknek a tükrében elmondható, hogy a kutatási *hipotézis első részben igazolódott be, eszerint a Matyóföldön élők büszkék a matyóságukra. A hipotézis második része – amely szerint a település vezetése is figyelmet fordít a matyó értékekre –, is csupán félig nyert igazolást. A hipotézis harmadik része pedig – amely szerint sok helybéli megélhetését biztosítja a matyó népművészet – nem bizonyult igaznak.*

Irodalom

Barsi Ernő (2002). Emlékezés a 125 esztendeje született Kis Jankó Borira. *Honismeret*, 30 (1), pp. 3–5.

Dajaszászné Dietz Vilma (1952). Adatok a matyó íróaszszonyok életéhez. *Ethnographia*, 63, pp. 139–149. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Ethnografia_1952_063/ Letöltés: 2021. 07. 01.

Dala József és Erdélyi Tibor (1993a). A híres Matyóföld. In Dala József és Erdélyi Tibor (szerk.), *Matyóföld. A híres Mezőkövesd* (pp. 12–46). Budapest. https://mtda.hu/books/dala_jozsef_matyofold_Optimized.pdf Letöltés: 2021. 06. 30.

Dala József és Erdélyi Tibor (1993b). Népművészet és háziipar. In Dala József és Erdélyi Tibor (szerk.), *Matyóföld. A híres Mezőkövesd* (pp. 64–75). Budapest. https://mtda.hu/books/dala_jozsef_matyofold_Optimized.pdf Letöltés: 2021. 06. 30.

Fél Edit és Hofer Tamás (1975). A matyó hímzés alakulása és a magyar népművészet stíluskorszakai. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 13–14, pp. 433–453. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Hom_Evkonyv_13_14/?pg=0&layout=s Letöltés: 2021. 07. 05.

Fügedi Márta (1997a). „Mezőkövesd, a magyar falu legfőbb reprezentánsa”. A matyó népművészet felfedezése, a matyó „image” kialakulása. In Fügedi Márta (szerk.), *Mítosz és valóság: a matyó népművészet* (pp. 7–20). Miskolc.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Om_06/?pg=0&layout=s Letöltés: 2021. 06. 30.

Fügedi Márta (1997b). A páratlan matyó hímzés világcikk lesz – A matyó hímzés útja a népművészettől a lyukkártyáig. In Fügedi Márta (szerk.), *Mítosz és valóság: a matyó népművészet* (pp. 53–70). Miskolc. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Om_06/?pg=0&layout=s Letöltés: 2021. 06. 30.

Fügedi Márta (1997c). „Ősi matyó népszokás”. A lakodalm idegenforgalmi látványossággá és színpadi produkcióvá válása. In Fügedi Márta (szerk.), *Mítosz és valóság: a matyó népművészet* (pp. 79–90). Miskolc. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Om_06/?pg=0&layout=s Letöltés: 2021. 06. 30.

Fügedi Márta (1997d). „Létesítsen Mezőkövesd múzeumot!”. A múzeumügy a matyó népművészet megőrzése érdekében. In Fügedi Márta (szerk.), *Mítosz és valóság: a matyó népművészet* (pp. 119–126). Miskolc. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Om_06/?pg=0&layout=s Letöltés: 2021. 06. 30.

Györffy István (1929a). A matyók. *Népünk és Nyelvünk*, 1 (4–6), pp. 137–160. http://acta.bibl.u-szeged.hu/19619/1/nepunk_001_137-160.pdf Letöltés: 2021. 06. 29.

Györffy István (1929b). *A matyókról*. A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára IV. Társadalom- és Néprajzi Szakosztály Közleményei 1 (pp. 1–26). Szeged: Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság. https://mtda.hu/books/gyorffy_istvan_a_matyokrol.pdf Letöltés: 2021. 06. 29.

Istvánffy Gyula (1896). A borsodi matyó nép élete. *Ethnographia*, 7, pp. 447–459. Budapest. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Ethnografia_1896_007/ Letöltés: 2021. 10. 12.

Kiss Gyula (1974). A matyó népművészet nyomában. *Matyóföld*, 1974 (1), pp. 52–56. Mezőkövesd.

Matyó Népművészeti Egyesület (2010). *Szellemi kulturális örökség Magyarországon. Matyó örökség – a hímzés, viselet, folklór továbbélése*. http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/nyomtatvanyok/46_pdf.pdf Letöltés: 2021. 06. 30.

Források

Gyapjúhímzéses falvédő – Kisjankó Bori munkája. https://hu.wikipedia.org/wiki/Matyó_Népművészeti_Egyesület Letöltés: 2021. július 12.

Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár.
A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hím-
zékultúrája. <http://www.hungarikum.hu/hu/szakkategoria>
Letöltés: 2021. 07. 12.

Matyó Múzeum. <https://www.termalfurdo.hu/latnivalo/matyo-muzeum-280> Letöltés: 2021. 07. 08.

Matyó Népművészeti Egyesület – Matyó hímzés.
<https://matyofolk.hu/hu/menu/120113/matyo-himzes>

Letöltés: 2021. 07. 12.

Népi iparművészet Matyóföldön. <https://xn--hagyomnyrzs-p7a2iz2e.eu/nepi-iparmuveszet-mezokovesden/>
Letöltés: 2021. 07. 05.

Szellemi kulturális örökség Magyarországon. Matyó
örökség – a hímzés, viselet, folklór továbbélése. http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=0_matyo_viselet
Letöltés: 2021. 07. 05.